

الدراسات و الابحاث؛ السيرة الحلبیه: الحلبي (م. ۱۰۴۴ق.)، بیروت، دار المعرفه، ۱۴۰۰ق؛ السيرة النبویه: ابن کثیر (م. ۷۷۴ق.)، به کوشش مصطفی عبدالواحد، بیروت، دار المعرفه، ۱۳۹۶ق؛ صحیح ابن حبان بترتیب ابن بلبان: علی بن بلبان الفارسی (م. ۷۳۹ق.)، به کوشش الارنؤوط، الرساله، ۱۴۱۴ق؛ فقه السنه: سید سابق، بیروت، دار الکتاب العربی؛ کشف القناع: منصور البهوتی (م. ۱۰۵۲ق.)، به کوشش محمد حسن، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۱۸ق؛ المحلی بالآثار: ابن حزم الاندلسی (م. ۴۵۶ق.)، به کوشش احمد شاکر، بیروت، دار الفکر؛ مسند احمد: احمد بن حنبل (م. ۲۴۱ق.)، بیروت، دار احیاء التراث العربی، ۱۳۹۹ق؛ المعالم الاثیره: محمد محمد حسن شراب، بیروت، دار القلم، ۴۱۱ق؛ معجم البلدان: یاقوت الحموی (م. ۶۲۶ق.)، بیروت، دار احیاء التراث العربی، ۱۳۹۹ق؛ المفصل: جواد علی، بیروت، دار العلم للملایین، ۱۹۷۶م.

سید مجتبی موسوی

ابورُهْم غفاری: جانشین پیامبر ﷺ در مدینه در برخی غزوه‌ها

ابورهم کلثوم بن حُصَین بن خلاد از شاخه اَحْمَس / اَحْمَس قبیله بنی غفار^۱ بود. در نام پدر و اجدادش اختلاف است.^۲ وی در آغاز هجرت

۱. جمره انساب العرب، ص ۱۸۶؛ اسد الغابه، ج ۴، ص ۱۹۳؛ الاصابه، ج ۷، ص ۱۱۹.
۲. الاستیعاب، ج ۴، ص ۱۶۵۹؛ اسد الغابه، ج ۵، ص ۱۱۷.

همراه تیره اش به مدینه رفت و مسلمان شد.^۳ پیامبر گرامی ﷺ آنان را در مدینه سکونت داد و خانه ابورهم نیز در کنار خانه های بنی غفار در مدینه قرار گرفت^۴؛ هر چند او بیشتر در بیابان های غَیَقه^۵ و صَفراء^۶، محل سکونت بنی غفار، زندگی می کرد.^۷ به گزارش سمهودی، منازل غفاریان در سمت غرب بازار مدینه در کنار کوه سُلَیح^۸ قرار داشت.^۹ بر پایه روایتی، مسجد قبیله غفار نزدیک منزل ابورهم بود که پیامبر در آن نماز گزارده بود.^{۱۰} او در نبرد بدر حضور نداشت؛ اما در گزارشی که جای تأمل دارد، مشاهده خود را از حضور فرشتگان الهی برای یاری مسلمانان در نبرد بدر نقل کرده است.^{۱۱} او در غزوه احد به سال سوم ق. حضور یافت و آن گاه که از ناحیه گلو مجروح شد، به اعجاز پیامبر گرامی ﷺ شفا یافت. وی را منحور (زخمی شده از حلق) خواندند.^{۱۲}

برخی اخبار، او را در صلح حدیبیه^{۱۳} به

۳. الطبقات، ج ۴، ص ۱۸۴؛ تاریخ الاسلام، ج ۱، ص ۱۶۹.

۴. تاریخ المدینه، ج ۱، ص ۲۶۰؛ وفاء الوفاء، ج ۲، ص ۲۶۴.

۵. معجم البلدان، ج ۴، ص ۲۲۲؛ مراد الاطلاع، ج ۲، ص ۱۰۰۷.

۶. معجم البلدان، ج ۳، ص ۴۱۲؛ الروض المعطار، ص ۱۱۳.

۷. الطبقات، ج ۴، ص ۱۸۵.

۸. معجم البلدان، ج ۴، ص ۸۵؛ مراد الاطلاع، ج ۲، ص ۹۲۰.

۹. وفاء الوفاء، ج ۳، ص ۵۸.

۱۰. تاریخ المدینه، ج ۱، ص ۲۶۱؛ وفاء الوفاء، ج ۲، ص ۲۶۴.

۱۱. المغازی، ج ۱، ص ۷۷؛ سبل الهدی، ج ۴، ص ۳۹.

۱۲. المغازی، ج ۱، ص ۲۴۳؛ الطبقات، ج ۴، ص ۱۸۴.

۱۳. المحتر، ص ۱۲۷؛ انساب الاشراف، ج ۱، ص ۳۵۰.

ایماء بن رَحْضَه، مأمور بسیج قبیله‌های بنی غفار و ضَمْرَه برای فتح مکه کرد.^۹ به نقل مشهور، وی در این غزوه جانشین پیامبر در مدینه بود.^{۱۰} او در نبرد تبوک به سال نهم ق. نیز از سوی رسول خدا ﷺ مأمور فراخوانی قبیله‌اش شد.^{۱۱} پیامبر در مسیر تبوک در سخنانی با ابورهم، توقع خود را از حضور بیشتر قبایلی چون بنی غفار ابراز داشت.^{۱۲} گویا در همین سفر بود که وی در حالی که خواب‌آلود بود، ناخواسته با نزدیک شدن شترش به پیامبر، پای پیامبر را آزرده و پیامبر با چوبدستی خود پای او را از پای خود دور کرد و روز بعد بدان سبب یک^{۱۳} یا چند گوسفند به وی بخشید.^{۱۴} منابع بسیاری این رخداد را در مسیر بازگشت پیامبر اکرم ﷺ از غزوه طائف به سال هشتم ق. یاد کرده‌اند؛^{۱۵} اما گزارش‌های جانشینی ابورهم در مدینه هنگام نبردهای فتح مکه، حُثَین و طائف^{۱۶} پذیرش این گزارش را با مشکل روبه‌رو می‌کند.

سال ششم ق. و نبرد خیبر به سال هفتم ق.^۱ جانشین پیامبر در مدینه دانسته‌اند. اما گزارش‌هایی دیگری او را از اصحاب بیعت شجره در ماجرای صلح حدیبیه می‌دانند^۲ و از شرکت او در جنگ خیبر خبر می‌دهند که با جانشینی او در مدینه همخوانی ندارد. این گزارش‌ها از گرسنگی شدید او در این نبرد^۳ و نیز تعیین میزان سهم او و برادرش از غنایم جنگ حکایت دارند.^۴ همراهی او با پیامبر یا جانشینی وی در مدینه در عمره القضاء به سال هفتم ق. نیز مورد تردید است.^۵ بر پایه گزارش‌های، او در این سفر شتران قربانی را حرکت می‌داد.^۶ بر پایه نقل وی، در این سفر، ایماء بن رَحْضَه، رئیس بنی غفار^۷ که بر اثر خشکسالی سرزمین خود، در منطقه ابواء چادر زده بودند، ۱۰۰ گوسفند همراه تعدادی شتر به پیامبر هدیه کرد. ایشان هدیه او را پذیرفت و گوسفندان را میان یارانش قسمت کرد.^۸ در سال هشتم ق. پیامبر ﷺ ابورهم را همراه

۹. المغازی، ج ۲، ص ۷۹۹.

۱۰. تاریخ خلیفه، ص ۴۸؛ تاریخ طبری، ج ۳، ص ۵۰؛ جمهره انساب العرب، ص ۱۸۶.

۱۱. المغازی، ج ۳، ص ۹۹۰؛ امتاع الاسماع، ج ۲، ص ۴۷.

۱۲. المغازی، ج ۳، ص ۱۰۰۲؛ السیرة النبویه، ج ۲، ص ۵۲۹؛ الطبقات، ج ۴، ص ۱۸۴.

۱۳. المغازی، ج ۲، ص ۹۳۹.

۱۴. الطبقات، ج ۴، ص ۱۸۴؛ المنتظم، ج ۵، ص ۴۸.

۱۵. المغازی، ج ۳، ص ۹۳۹؛ سبل الهدی، ج ۷، ص ۷۰.

۱۶. تاریخ خلیفه، ص ۴۸؛ انساب الاشراف، ج ۱، ص ۳۶۴؛ ۳۶۶؛ الاستیعاب، ج ۳، ص ۱۳۲۷.

۱. المحتر، ص ۱۲۷؛ تاریخ یعقوبی، ج ۲، ص ۷.

۲. المغازی، ج ۳، ص ۱۰۰۱؛ الاستیعاب، ج ۳، ص ۱۳۲۷.

۳. المغازی، ج ۲، ص ۶۶۰؛ دانشنامه سیره نبوی، ج ۱، ص ۳۰۴.

۴. معرفة الصحابه، ج ۵، ص ۲۸۸۷؛ السنن الکبری، ج ۶، ص ۳۲۶.

۵. الطبقات، ج ۴، ص ۱۸۴؛ المنتظم، ج ۲، ص ۳۰۵؛ امتاع الاسماع، ج ۹، ص ۲۲۷.

۶. المغازی، ج ۲، ص ۷۳۳.

۷. دلائل النبوه، ج ۲، ص ۲۱۲؛ اسد الغابه، ج ۱، ص ۱۸۸.

۸. المغازی، ج ۲، ص ۵۷۷؛ امتاع الاسماع، ج ۱، ص ۲۷۸.

از زندگی ابورهیم پس از پیامبر گرامی ﷺ و پایان کار و دودمان او در منابع یاد نشده است.

◀ منابع

الاستیعاب: ابن عبدالبر (م. ۴۶۳ق.)، به کوشش البجاولی، بیروت، دار الجیل، ۱۴۱۲ق؛ اسدالغابه: ابن اثیر علی بن محمد الجزری (م. ۶۳۰ق.)، بیروت، دار الفکر، ۱۴۰۹ق؛ الاصابه: ابن حجر العسقلانی (م. ۸۵۲ق.)، به کوشش علی محمد و دیگران، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۱۵ق؛ امتاع الاسماع: المقریزی (م. ۸۴۵ق.)، به کوشش محمد عبدالحمید، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۲۰ق؛ انساب الاشراف: البلاذری (م. ۲۷۹ق.)، به کوشش زکار، بیروت، دار الفکر، ۱۴۱۷ق؛ تاریخ الاسلام و وفیات المشاهیر: الذهبی (م. ۷۴۸ق.)، به کوشش عمر عبدالسلام، بیروت، دار الکتب العربی، ۱۴۱۰ق؛ تاریخ طبری (تاریخ الامم و الملوک): الطبری (م. ۳۱۰ق.)، به کوشش محمد ابوالفضل، بیروت، دار احیاء التراث العربی؛ تاریخ خلیفه: خلیفه بن خیاط (م. ۲۴۰ق.)، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۱۵ق؛ تاریخ المدینه المنوره: ابن شیبّه النمیری (م. ۲۶۲ق.)، به کوشش شلتوت، قم، دار الفکر، ۱۴۱۰ق؛ تاریخ یعقوبی: احمد بن یعقوب (م. ۲۹۲ق.)، بیروت، دار صادر، ۱۴۱۵ق؛ جمهره انساب العرب: ابن حزم (م. ۴۵۶ق.)، به کوشش گروهی از علماء بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۱۸ق؛ دانشنامه سیره نبوی: قم، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۸۹ش؛ دلائل النبوه: البیهقی (م. ۴۵۸ق.)، به کوشش عبدالمعطی، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۰۵ق؛ الروض المعطار: محمد بن عبدالمنعم الحمیری (م. ۹۰۰ق.)، بیروت، مکتبه لبنان، ۱۹۸۴م؛ سبل الهدی: محمد بن یوسف الصالحی (م. ۹۴۲ق.)، به کوشش عادل احمد و علی

محمد، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۱۴ق؛ السنن الکبری: البیهقی (م. ۴۵۸ق.)، بیروت، دار الفکر؛ الطبقات الکبری: ابن سعد (م. ۲۳۰ق.)، به کوشش محمد عبدالقادر، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۱۸ق؛ المحبّر: ابن حبیب (م. ۲۴۵ق.)، به کوشش ایلزه لیختن شتیتز، بیروت، دار الآفاق الجدیده؛ مرصد الاطلاع: صفی الدین عبدالؤمن البغدادی (م. ۷۳۹ق.)، بیروت، دار الجیل، ۱۴۱۲ق؛ عجم البلدان: یاقوت الحموی (م. ۶۲۶ق.)، بیروت، دار صادر، ۱۹۹۵م؛ معرفه الصحابه: ابونعیم الاصفهانی (م. ۴۳۰ق.)، به کوشش العزازی، ریاض، دار الوطن، ۱۴۱۹ق؛ المغازی: الواقدی (م. ۲۰۷ق.)، به کوشش مارسدن جونس، بیروت، اعلمی، ۱۴۰۹ق؛ المنتظم: ابن جوزی (م. ۵۹۷ق.)، به کوشش نعیم زرزور، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۱۲ق؛ وفاء الوفاء: السمهودی (م. ۹۱۱ق.)، به کوشش محمد عبدالحمید، بیروت، دار الکتب العلمیه.

محمد سعید نجاتی

ابوزمعه اسدی: از دشمنان پیامبر

گرامی ﷺ در مکه

اسود بن مطّلب / عبدالمطّلب^۱ بن اسد بن عبدالعزی^۲ از تیره بنی اسد قریش مکّنا به ابوزمعه است. ^۳ وی از سران قریش^۴، فردی

۱. مروج الذهب، ج ۲، ص ۲۹۵؛ الاستیعاب، ج ۲، ص ۱۶۶ ج ۳، ص ۹۱۰.
۲. السیره النبویه، ج ۱، ص ۳۶۲.
۳. انساب الاشراف، ج ۱، ص ۱۴۸.
۴. انساب الاشراف، ج ۱، ص ۱۵۰؛ مروج الذهب، ج ۲، ص ۲۹۵.